

Parafia p.w.św. Wawrzyńca i Małgorzaty w Dobrczu

Od czasu założenia parafii, aż do chwili obecnej istniały trzy kościoły parafialne, dwa poprzednie były drewniane, natomiast obecny murowany

Od czasu założenia parafii, aż do chwili obecnej istniały trzy kościoły parafialne, dwa poprzednie były drewniane, natomiast obecny murowany. Pierwsze informacje o kościele w Dobrczu pochodzą z akt wizytacyjnych bpa Rozrażewskiego. Nie wiadomo kiedy ten kościół został zbudowany. W XVI w. posiadał on patronat Kapituły Włocławskiej. Był konsekrowany i poświęcony opiece świętych Wawrzyńca i Małgorzaty. Uroczystość poświęcenia obchodzono w pierwszą niedzielę po oktawie Bożego Ciała. Przy wejściu do kościoła znajdowała się kamienna kropielnica. Posadzka była wyłożona wypalona cegłą. Na ścianach świątyni znajdowały się różne malowidła. Kościół miał dwa chóry, duży i mały, wewnątrz znajdowały się trzy ołtarze, z których tylko główny był konsekrowany. Posiadał ozdobne antepodia. W kościele znajdowała się także chrzcielnica. Poza tym wyposażony był w naczynia i sprzęt liturgiczny niezbędny do wykonywania kultu religijnego. Były więc między innymi puszki do przechowywania Najświętszego Sakramentu, 2 srebrne kielichy mszalne, z których jeden był połączony, 1 krzyż srebrny, również srebrna monstrancja, 3 ornaty jedwabne (zielony, czerwony i czarny), obrusy, ręczniki, 4 chorągwie procesyjne oraz 2 dzwony. Z ksiąg liturgicznych posiadał agendę gnieźnieńską, antyfoniarz i mszał gnieźnieński.

Brak dokładnych informacji, do jakiego czasu ten kościół przetrwał. Przypuszczalnie uległ pożarowi w XVII w, bądź też w pierwszych latach XVIII w. Wiadomo bowiem, że następny kościół parafialny zbudowano na początku XVIII w. Według wizytacji z 1745 r. datowano go na rok 1720, inni natomiast przesuwają jego budowę na rok 1729. Kościół ten był również drewniany, z wieżą, na której zawieszony był mały dzwon, potocznie zwany sygnarkiem. Dach pokryty był blachą. Przy kościele, stała dzwonnica z trzema dzwonami, kryta dachówką. W czasie, kiedy odbywała się wizytacja, świątynia nie była jeszcze konsekrowana. Podobnie jak poprzedniego, także i tego kościoła patronami byli święci Wawrzyniec i Małgorzata. Wewnątrz znajdowały się 3 nowe ołtarze, częściowo połączane i posrebrzane. Nie były jeszcze konsekrowane dlatego umieszczono w nich przeważnie portale. W nastawie ołtarza głównego umieszczony był obraz matki Boskiej Pocieszenia oraz drugi obraz św. Józefa. W ołtarzach bocznych umieszczone były obrazy św. Wawrzyńca i św. Antoniego w jednym, a w drugim św. Małgorzaty i św. Piotra. Obrazy większe w ołtarzach przyozdobione były sukienkami i koronami wykonanymi z cennych kruszców.

Kościół miał nową [ambonę](#) o którą zatroszczył się ówczesny proboszcz Józef Byszewski. Na chórze znajdowały się małe organy powszechnie nazywane pozytywem. Ponadto w kościele stał 1 konfesjonał, 2 obrazy procesyjne, 1 chorągiew czerwona wielka, 4 małe, 1 chorągiew żałobna, 1 monstrancja częściowo połączana, 1 kielich połączony. Resztę wyposażenia stanowiły między innymi ampułki i różnego rodzaju bielizna kościelna. Warto jeszcze wymienić księgi znajdujące się w kościele. Były 2 mszały, 2 agendy, księga obrzędów pogrzebowych, księgi metryczne oraz księga inwentarza. Kościół ten prawdopodobnie spalił się w XIX w.

Przy opisywanym wyżej kościele znajdowała się, prawdopodobnie starsza od niego również drewniana kaplica. Fundatorami jej byli Gądecy właściciele pobliskiej wsi Gądecz. Stąd wzięła się jej nazwa Capella Gądeciana. Kaplica stanowiła zarazem grobowiec rodziny fundatorów, których groby urządzone w krypcie pod kaplicą. Poświęcona była św. Janowi Nepomucenowi, którego obraz był umieszczony w nowym ołtarzu. Dla kaplicy był zapisany fundusz na jej utrzymanie i na odprawianie nabożeństw za zmarłych fundatorów. W roku 1745 [kolatorem](#) kaplicy był starosta mławski Jerzy Niewieściński. Nie znany jest dalszy los kaplicy. Można przypuszczać, że razem z kościołem uległa spaleni.

Obecny kościół zbudowany został za czasów proboszcza Józefa Dobbka, w latach 1856-1859. Nadano mu również tytuł św. Wawrzyńca. Jest on położony na wzniesieniu, w środku wsi, orientowany. Zbudowany został z cegły, z zewnątrz nie tynkowany, pierwotnie nie miał wyraźnych cech stylowych. [Benedykcji](#) tego kościoła dokonano 8 grudnia 1859 r. Natomiast [konsekrowany](#) został 27 czerwca 1874 przez bpa sufragana chełmińskiego Jerzego Jeschke. Jako doroczną dedykację wyznaczono piątą niedzielę po Zielonych Świątkach. Niestety niedługo po tym całe wnętrze urządzenia kościoła, a nawet częściowo mury, uległy zniszczeniu w pożarze, który miał miejsce 10 października 1894. Odbudowę zniszczonego kościoła przeprowadzono w latach 1897-1898, staraniem ówczesnego proboszcza ks. Tomasza Wasilewskiego, w wyniku której kościół uzyskał cechy neogotyckie. Wówczas też zbudowano przy narożniku północno-zachodnim kościoła kwadratową wieżę. Benedykcji dokonał dziekan fordoński ks. Juliusz Schmidt 16 listopada 1898, natomiast konsekracji bp chełmiński Stanisław Wojciech Okoniewski, 8 stycznia 1928. Kolatorem kościoła w okresie międzywojennym był biskup chełmiński na przemian z rządem.

Działania drugiej wojny światowej spowodowały wiele uszkodzeń, które w większości naprawiono już w 1945 r. W późniejszych latach przeprowadzono jeszcze kilka ważniejszych remontów i inwestycji. Polichromię odnawiano w latach 1965, 1975, 1985. W 1970 r. zmodernizowano oświetlenie, następnie przeprowadzono kapitalny remont dachów, założono instalację akustyczną oraz przeprowadzono prace naprawcze w otoczeniu kościoła. Po II soborze Watykańskim sprawiono drewniany ołtarz versus populum, który przebudowano w 1976 r. Następnym razem odnawiano kościół na początku lat 90 XX wieku gdy spłonął w pożarze jeden z bocznych ołtarzy.

Kościół jest [jednonawowy](#), ma krótkie [prezbiterium](#) o wymiarach 7 m szerokości i tyle samo długości, natomiast wysokie 8 m, zbudowane na rzucie ośmioboku. Między prezbiterium a nawą są dwie przybudówki po bokach, występujące dwubocznie do wnętrza. Tworzą one dwie [zakrystie](#). Do jednej z nich jest wejście z zewnątrz kościoła. Czteroprzęsłowa nawa jest znacznie szersza od prezbiterium. Tworzy prostokąt o wymiarach 25 m długości i 14 szerokości. Przy północno-zachodnim znajduje się wieża, zbudowana podobnie jak cały kościół z cegły, z zewnątrz nietynkowana, postawiona na planie kwadratu o boku 6 m, wysoka na około 30 m. Obecnie umieszczone są w niej 3 dzwony. Trzeba tu dodać, że już z końcem XIX w. a na pewno przed pierwszą wojną światową parafia miała trzy dzwony. Jeden z nich odlany był w 1878 r. Dano wówczas na jego odlanie liczne wrota srebrne, które chorzy za uzdrowienie ofiarowali kościołowi. Na cele wojenne, w 1916 r. zabrano dwa dzwony, pozostał tylko sygnarek. Parafia przed II wojną światową postarała się o nowe dzwony, spośród których okupanci hitlerowscy zabrali jeden, odlany z brązu w 1928r, ważący 350 kg, o nazwie Stanisław Wojciech. Do kościoła prowadzą dwa wejścia, główne znajdujące się na wprost prezbiterium, drugie - przez kruchtę znajdującą się pod wieżą i trzecie wspomniane wyżej, przez zakrystię. Sklepienie w prezbiterium jest kolebkowe oraz w zamknięciu żaglaste wielopopłowe. Przy ścianach stoją dwa wydatne filary, dźwigające gurdy. Nawę przykryto płaskim, drewnianym stropem. W północnej i południowej ścianie nawy znajdują się po 4 okna zamknięte półkoliście, natomiast w prezbiterium umieszczono 5 witraży, z których 3 są figuralne. Nad wejściem głównym do kościoła, znajduje się drewniany, oparty na drewnianych filarach, chór, o wymiarach 12 na 5 m, umieszczony na wysokości 3 m od posadzki. Szczyty kościoła, wschodni i zachodni są neogotyckie, schodkowe, natomiast dach jest pokryty dachówką, dwuspadowy. Prezbiterium pokryte jest oddzielnym dachem. Wieża zwieńczona jest, podobnie jak kościół, schodkowymi szczytami, pomiędzy którymi znajduje się dwuspadowy daszek. Wnętrze wyposażenia kościoła nie przedstawia większej wartości zabytkowej. W znacznej mierze pochodzi z XIX w.

Ołtarz główny zbudowany jest z drewna, w stylu neogotyckim, z charakterystycznymi dla tego stylu wieżyczkami, zakończonymi krzyżami, przyozdobiony motywami roślinnymi. Pod bocznymi wieżyczkami ustawione są drewniane figury św. Piotra i Pawła. W centrum nastawy ołtarza umieszczony jest drewniany krzyż, pod którym znajduje się wkomponowane w ołtarz tabernakulum. Kościół ma obecnie jeden ołtarz boczny, o pewnych, bardzo, skromnych tradycjach barokowych. Znajduje się na nim obraz przedstawiający św. Wawrzyńca. Na ścianach bocznych kościoła rozmieszczone są stacje Drogi Krzyżowej. Są to płaskorzeźby wykonane z drzewa barokowym. Na ścianach przednich zawieszono są dwa barokowe obrazy, pochodzące prawdopodobnie z wyposażenia poprzedniego kościoła. Datuje się je na połowę XIX w. Przedstawiają św. [Kazimierza Królewicza](#) i św. [Jana Nepomucena](#). Pod chórem umieszczone

Gmina Dobrcz

są dwa neogotyckie konfesjonały. Natomiast na chórze znajdują się organy, zbudowane na przełomie XIX i XX w. Są one dziełem firmy E. Sauer z Frankfurtu nad Odrą. Jest to instrument dziewięciogłosowy, jednonaukowy, z pedalem o trakturze mechanicznej. Do wyposażenia kościoła należy wiele sprzętów i naczyń liturgicznych, do których zaliczają się kielichy, puszkę, patery. Na uwagę zasługuje jeszcze neogotycka, wykonana ze srebra, pozłacana [monstrancja](#). Podarowali ją parafianie swojemu proboszczowi, ks. Franciszkowi Jaruszewskiemu, w pięćdziesiątą rocznicę święcen kapłańskich.

Utrzymanie parafii

Jednym z głównych źródeł utrzymania i dochodów parafii przez całe wieki była ziemia beneficjalna. Pierwsze informacje o jej istnieniu pochodzą z wizytacji biskupich z XVI w. Według danych z 1582 r. posiadłość ziemską parafii w Dobrczu wynosiła 3 łany. Jednakże nieco późniejsza wizytacja bpa Rozrażewskiego z 1584 r. zawiera informacje o dwóch tylko łanach, do których należały pewne dodatki nazwane kathy lub kawały. Więcej wiadomości o areale ziemskim dostarcza wizytacja z 1596 r. Dowiadujemy się z niej, że jeden łan liczył 7 lub 8 zagonów.

Z tego samego źródła pochodzi wzmianka o jednym łanie, który był kiedyś zapisem kościelnym, a został oddany zarządzającemu kasą kościelną za wino, воск, kadzidło, i mąkę. Być może jest to ten trzeci łan, o którym wspomina wizytacja z 1582 r. Wówczas do uposażenia plebanii należały jeszcze trzy ogrody. Wielkość majątku ziemskiego proboszcza uległa zmianom. Następne dane pochodzą z 1745 r. Wówczas to proboszcz miał dwie posiadłości ziemskie. Każda liczyła 36 włók. Część ziemi podzielona była na 3 pola. Jedno rozciągało się w stronę Kusowa na odległość 11 staj. Drugie w stronę Pyszczyzna na odległość 15 staj. I wreszcie trzecie w stronę Sienna 5 staj. Do każdego z tych pól dołączone były jeszcze pewne przydatki. Dwa w okolicach Trzeciewca, jeden niedaleko Kusowa i jeden w okolicach Pyszczyzna. Były również trzy ogrody. Jeden położony był po wschodniej stronie plebanii o wielkości 22 zagonów, drugi po zachodniej stronie, obejmował 10 zagonów i trzeci miał 12 zagonów, a położony był przy ogrodzie organistowskim. Organista miał jedną włókę ziemi i dwa ogrody.

W Dobrczu podobnie jak w innych parafiach wówczas, proboszcz posiadał także inwentarz żywy. Ze względu na skromne dane źródłowe trudno dziś ustalić, jak przedstawiała się struktura i wielkość inwentarza.

Następne dane odnośnie ziemi pochodzą dopiero z okresu międzywojennego. W roku 1925 proboszcz posiadał w Dobrczu 295 mórg, oraz 287 mórg we Włókach. Oprócz tej ziemi do uposażenia plebańskiego należał ogród, znajdujący się na północ od kościoła, przy drodze do Sienna o powierzchni 4 mórg oraz sad wielkości 1/5 morgi, znajdujący się przy plebanii, użytkowany przez ówczesnego administratora ks. Zygmantowskiego. Ziemię proboszcz zazwyczaj wydierżawiał. W 1925 r. dzierżawcą był Józef Afelski. Od 1936-1942 r. dzierżawił ją Tadeusz Koszucki. Następnie podczas okupacji gospodarzyli na niej Niemcy, którzy na 12 morgach urządzili szkółkę drzew owocowych. Od 1945 r. gospodarstwo objął w dzierżawę ponownie Tadeusz Koszucki, natomiast owe 12 mórg szkółki używał powiat Bydgoszcz.

Po wojnie areal ziemski parafii przedstawiał się następująco:

w Dobrczu: 77, 25, 36 ha
we Włókach: 71, 71, 65 ha
oraz ziemia organistowska wynosząca 14, 72, 30 ha

W późniejszych latach ziemia została upaństwowiona.

Według osiemnastowiecznej wizytacji bpa Czapińskiego można stwierdzić, że w połowie XVIII w. było kilka zabudowań parafialnych. W pierwszym rzędzie wymieniona jest plebania. Nie wiadomo czy była ona drewniana czy też murowana. Pokryta była słomą. Wewnątrz znajdowały się dwie izby, [alkierz](#) i komora. Przy plebanii znajdował się spichlerz, kryty również słomą. Do zabudowań parafialnych należały wówczas tak zwane domki plebańskie. W 1745 r. mieszkało w nich 3 mieszkańców, z których każdy miał własny ogródek.

Budynki parafialne murowane z cegły i kryte dachówką zaczęto budować w XIX w. za czasów proboszcza Antoniego Dobbka, budowniczego obecnego kościoła parafialnego, postawiono plebanię w 1858 r. Prawdopodobnie również w XIX w. zbudowana została organistówka. Natomiast już w XX w. i to po roku 1926 zbudowano kostnicę. Obecnie do zabudowań parafialnych należała plebania, dom organistowski, w którym w jednej części urządzono salkę katechetyczną, garaż, dwa budynki gospodarcze oraz wybudowany nowy budynek, w niejscu starej kostnicy. Znajduje się w nim, w części środkowej kostnica, w prawym skrzydle salka katechetyczna, w lewym pomieszczenie do przechowywania różnych parametrów kościelnych.

Kościół utrzymywał się z legacji, fundacji mszalnych, dziesięciny, ofiary iura stoale. Dane z 1745 r. zawierają informacje o zapisie, który istniał już w 1664 r. dla kaplicy Gądeckich. Zapis ten wynosił 3000 zł. Proboszcz pobierał 100zł rocznej prowizji, za co odprowadzał co tydzień dwie msze za fundatorów. Na utrzymanie kaplicy przeznaczono 50 zł.

O wiele bogatrze są informacje odnośnie uposażenia dziesięcinnego. Rozpatrywanie tegoż uposażenia rozpocząć trzeba od uwzględnienia rozwoju uposażenia dziesięcinnego klasztoru byszewskiego, ponieważ część miejscowości należących do parafii wchodziła w skład uposażenia klasztoru. Od czasu rozpoczęcia starań o założenie opactwa w Byszewie, to jest od 1250 r. od razu pomyślano o dziesięcinach. Gwałtowny wzrost uposażenia dziesięcinnego nastąpił od 1285 r. kiedy to zapadła decyzja przesiedlenia konwentu sulejkowski do Byszewa. W tym że roku, Dobrcz znalazł się w obrębie dóbr klasztornych. Jednak nie zachowały się żadne wskazówki o pobieraniu dziesięciny z tej wsi przez Cystersów. Stąd należy wnioskować, że nie pobierali oni dziesięcin z Dobrcza. Trzy lata później nastąpiła zmiana Dobrcza, Perkowa i dziesięcin z Perkowa, Gąsina i Człopina na dziedzinę Smeysche z dziesięciną oraz dziesięciny w Gorzewie, Szczutkach, Gogolinie, Trzęsaczu oraz Włókach.

Dziesięciny te przeszły z rąk bpa Wiśława na rzecz klasztoru. W 1306 r. Cystersi nabyli Trzeciewiec. Dziesięcinę tej wsi wraz z dziesięcinami w Wudzyniu i Wudzynku, nadał klasztorowi bp kujawski Geward w 1313 r. W następnych wiekach dziesięciny z tych wsi pobierali cystersi.

W źródłach szesnastowiecznych dziesięcinę pobierał bp kujawski: Gądecz uiszczal dziesięcinę w wysokości 11 1/2 florena. Była to dość znaczna suma. Dla porównania Gogolin Mały płacił 6 1/2 florena, Wierzuchcin 8 1/2 florena, najwięcej, bo aż 40 florenów, płacił Fordon. Według danych z 1527 r. dochody kościelne z poszczególnych wsi przedstawiały się następująco:

Dobrcz - 6 miar pszenicy i tyleż owsa
Kotomierz - 4 miary owsa i 1 floren
Sienna - 6 miar pszenicy
Trzeciewiec - 24 miary pszenicy
Gądecz - 26 miar owsa
Pyszczyzn i Trzebień - po 1 florenie

Podobnie wyglądało zaopatrzenie parafii w następnych latach.

Meszne czyli dziesięciny i ofiary za odprawianie Mszy św. niedzielnej i świątecznych, w Dobrczu płacili 16 chłopów, którzy dostarczali po jednej miarze toruńskiej owsa. Trzeciewiec oprócz zobowiązań wobec klasztoru byszewskiego, dostarczał meszne z pół chłopskich w wysokości 60 miar bydgoskich pszenicy. Z Sienna dostarczano dwa korce pszenicy według miary bydgoskiej. Było tu 10 chłopów. Natomiast z dóbr szlacheckich tej wsi 1 floren. W Pyszczyźnie było 3 szlachciców.

Gmina Dobrcz

Dwaj płacili po 1 florenie, trzeci 20 groszy. Właściciel Kotomierza Krzybowski ze swoich dóbr płacił 1 florena, zaś od każdego chłopca po 7 groszy. Z dóbr Trzebień 1 floren, natomiast z Borówna, gdzie były dwie posiadłości szlacheckie, jeden płacił 15, a drugi 7 groszy.

W średniowieczu źródłem dochodów proboszcza była również karczma. Dane z XVI w. zawierają wzmiankę o istnieniu karczmy w Dobrczu. Znajdowała się ona naprzeciw plebanii po drugiej stronie drogi.

Pierwszy spis parafii z przynależnymi do nich miejscowościami pochodzi z 1848 r.

Wówczas do parafii należały: Dobrcz, Trzeciewiec, Gądecz, Kusowo, Borówno, Pauliny, Marcelowo, Karczemka, Zalesie, Kotomierz, Trzebień, Wilhelmowo, Sienna, Franciszkowo, Hutnawieś. Trzeba tutaj wyjaśnić, że nowe osady, gruntów dworskich i włościańskich, poprzez rząd pruski w I połowie tegoż wieku. W rezultacie powstało wiele folwarków, które jednak terytorialnie parafii nie powiększyły. Obszar jej został powiększony 6 czerwca 1825 r. Wówczas to do parafii w Dobrczu przyłączony został jako filia kościół i parafia we Włókach. Do filii włockiej, oprócz Włók, w 1848 r. należały następujące miejscowości: Karolewo, Trzęsacz, Zławieś, Chelmszczonka, Lasek i Granicznik.

Jako druga filia, w 1848 r. wymieniany był kościół w Wudzynie, do którego należały wsie: Wudzyn, Wudzynek, Stronno, Klaczykowo. W tym czasie parafia swym zasięgiem obejmowała największe terytorium.

Zmiany nastąpiły pod koniec trzeciego dziesięciolecia obecnego wieku. Dekretem wydanym przez bpa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego 14 stycznia 1929 r. do parafii została przyłączona Karczemka.

Następne przesunięcie granic, nastąpiło w roku 1938. Na podstawie wniosku skierowanego do kurii Biskupiej, do parafii zostało przydzielonych 23 osadników z Trzebień, 3 osadników i pracownik kolejowy z Kotomierza, którzy dotychczas należeli do parafii wudzyńskiej. Kolejna zmiana dotyczyła 6 osadników z Trzebień należących, podobnie jak poprzedni, do parafii w Wudzynie. Następnie w 1948 r. przyłączona została Szkoła Powszechna w Kotomierzu natomiast w 1957 r. 9 mieszkańców gromady Kotomierz.

Ostatnia zmiana nastąpiła w 1986 r. Została odłączona wieś Gądecz i część wsi Boówno. Miejscowości te włączono do nowo utworzonej, 18 września 1986 r, parafii w Strzelcach Górnych.

Obecnie w obrębie parafii znajdują się miejscowości Dobrcz, Borówno, Pauliny, Sienna krakowskie, 1/2 Trzeciewca.

Strona internetowa parafii, na diecezja.byd.pl

